

Word Order Typology of Mixed Turkish-Persian Language in Baft

Vol. 13, No. 2, Tome 68
pp. 71-104
May & June 2022

Mousa Ghonchepour*

Abstract

In this article, word order in syntactic structures of the mixed Turkish-Persian language of Baft was studied through the 24 correlation pairs of Dryer (1992, 2009 & 2013) to determine the typology of this language compared to Europe-Asia and world genera. Other purposes of this research were to study the efficiency of Head-Dependent Theory, Branching Direction Theory and Cross-Category Harmony Principle to investigate whether they can explain the typological behavior of this language. The findings showed that this mixed Turkish-Persian language compared to Europe-Asia languages had 16 elements of strong object-verb languages (verb follows object) and 15 elements of verb-object languages (verb precedes object). This language in comparison with world languages also had 15 elements of strong OV languages and 14 elements of strong VO languages. These results prove that this language variety compared to Europe-Asia and world languages corresponds with OV genera. Having the elements of strong VO languages compared to Europe-Asia and world languages indicates that this variety is moving toward the strong VO languages and typologically is not a consistent OV or VO language, but a mixed one and this property is for a broad bilingual social environment. Moreover, the evidence of this language showed that Head-Dependent Theory, Branching Direction Theory and Cross-Category Harmony Principle cannot explain the typological word order behavior of this mixed Turkish-Persian language.

Keywords: Mixed language, Word order, Correlation, Genera, Branching Direction Theory

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

* Corresponding author: Assistant Professor of Language and Persian Literature, Farhangian University, Tehran, Iran; E-mail: m.ghonchepour@cfu.ac.ir,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9259-3410>

Received: 7 May 2020
Received in revised form: 15 September 2020
Accepted: 20 October 2020

1. Introduction

Typology is a branch of linguistics using parameters like word order to discover the shared characteristics of languages and to represent the functional explanations. The purpose of this article is to study the word order in syntactic structures (phrases and clauses) of the mixed Turkish-Persian language of Baft through the 24 correlation pairs of Dryer (1992, 2009 & 2013) to determine the typology of this language compared to Europe-Asia and world genera. This research was to study the efficiency of Head-Dependent Theory, Branching Direction Theory, and Cross-Category Harmony Principle to investigate whether they can explain the typological behavior of this language as well. Moreover, the typological word order of this Turkish- Persian language in comparison with monolingual languages like Turkish and Persian will be clarified. For this purpose, we compared the data of 24 correlation pairs of this language with the corresponding elements in Europe-Asia and world genera. The framework for this study was Dryer (1992), the most comprehensive experimental study regarding word order, correlations, and the number of languages. This database includes 625 languages identified based on genera.

2. Literature Review

Greenberg (1963) was the first figure studying word order typology. He presented 45 universals through investigating 30 languages. Then Lehman (1978a) based on the findings of Greenberg (1963) introduced the fundamental principle of placement and reduced his three typological components into two elements including verb and object. Vennemann (1974) indicated the unimportance function of subject in word order typology as well but he used all word order universals of Greenberg (1963) based on categorical analogy. He showed that heads and dependents are placed in the same direction. That is, the dependent was placed before the head or the head was placed before the dependent. He maintained that the dependent was before head in OV languages and head was before dependent in VO languages. Hawkins (1983, p. 116)

rejected the word order typology of Greenberg with the help of 236 languages. He based adposition to study word order typology and referred to the importance of frequency and quantity of word order correlations (Song, 2018 p. 237). Dryer (1992) indicated genera and statistical universals compared to the individual languages against Hawkins (1983) who studies for finding universals. Dabir-Moghaddam (2014) studied the word order typology of Farsi, Balochi, Davani, Larestani, Taleshi, Vafsi, Kurdish, Aramaic Laki, Delvari, Nayini, Shahmirzadi and Tati languages based on the correlation components of Dryer (1992). He concluded that the 24 correlational elements of the mentioned languages have been influenced by Persian as the superstratum language having a strong middle verb. The findings of Rezapoor (2015) in Semnani and Rezapoor, E. & Abdollahi (2019) in Sangesari languages compared to Europe-Asia and world languages are strong verb final languages.

3. Methodology

The data of this descriptive-analytic research was collected by the researcher as a native speaker and other native speakers by comparing these structures with 24 correlation pairs. After analyzing the clauses and phrases into morphemes, they were transcribed and compared to two columns related to corresponding elements in both Europe- Asia where this variety itself was located, and world genera where all other languages in the world were placed. The correlation pairs are adposition (preposition and postposition) and a noun phrase, noun and relative clause, noun and genitive, adjective and standard in comparative construction, verb and adpositional phrase, verb and manner adverb, copula verb, and predicate, want and verb phrase, adjective and noun, demonstrative and noun, adjective and intensifier, tense/aspect particle and verb, question particle and clause, adverbial subordinator/ subordinate conjunction and clause, article and noun, verb and subject, number and noun, tense-aspect affix and verb stem, noun and possessive affix, the sequence of an auxiliary and content verb, complementizer and sentence, question particle and

sentence, verb and object and negative particle and verb.

4. Results

The result of data showed that this mixed Turkish-Persian language compared to Europe-Asia languages had 16 elements of strong object-verb languages (verb follows object) and 15 elements of verb-object languages (verb precedes object). This language in comparison with world languages also had 15 elements of strong OV languages and 14 elements of strong VO languages. These results prove that this language variety compared to Europe-Asia and world languages correspond with OV genera. Having the elements of strong VO languages compared to Europe-Asia and world languages indicates that this variety is moving toward the strong VO languages and typologically is not a consistent OV or VO language, but a mixed one and this property is for a broad bilingual social environment.

According to the Head- Dependent Theory, languages tend towards one of two ideals: head-initial languages, in which heads consistently precede their dependents, and head-final languages, in which heads consistently follow their dependents. One of the goals of this paper is to investigate this theory based on Turkish- Persian language. The findings showed that this Turkish-Persian variety is a strong OV language. Based on Head-Dependent Theory, it is predicted that heads occur after dependents, but contrary to the prediction of this theory that verb patterners are heads and object patterners are dependents, the relative clause is head and noun is dependent. This finding proves that what HDT predicts is not correct. Moreover, the correlation data of this variety does not prove and explain what Cross-Category Harmony Principle predicts. Based on CCHP, head-initial languages have consistently initial head and head-final languages consistently possess final head, but the correlation pairs of adjective and standard in comparative construction, the order of article and noun, and the order of verb and object in this head-final language showed that the standard in comparative construction, noun, and verb in these pairs are not

heads and the structure type determines the head. This finding is consistent with Dryer (1992: 89) that claims that HDT and CCHP in identifying head and dependents are inefficient.

Based on the Branching Direction Theory (BDT) of Dryer (1992: 90), languages tend towards one of two ideals: right-branching languages, in which phrasal categories follow nonphrasal categories and left-branching, languages in which phrasal categories precede nonphrasal categories. That is, head-initial languages are right-branching and head-final languages are left-branching. Based on BDT, the Turkish-Persian language is head-final language and therefore it must be left-branching, but its data, specifically the adjective and the standard of construction does not follow this theory. Moreover, the BDT theory cannot predict the correct occurrence of the verb and object correlation pairs. In general, the evidence of this language showed that Head-Dependent Theory, Branching Direction Theory, and Cross-Category Harmony Principle cannot explain the typological word order behavior of this mixed Turkish-Persian language.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

دوماهنامه بین‌المللی

د ۱۳، ش ۲ (پیاپی ۶۸)، خرداد و تیر ۱۴۰۱، صص ۷۱ - ۱۰۴

مقاله پژوهشی

<http://dorl.net/dor/20.1001.1.23223081.1401.13.2.3.8>

رده‌شناسی ترتیب واژه‌ها در زبان آمیخته

ترکی - فارسی گونه بافتی

موسی غنچه‌پور*

استادیار گروه آموزش زبان و ادبیات، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۷/۲۹

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۲/۱۸

چکیده

در این مقاله ترتیب واژه در ساخت‌های نحوی زبان آمیخته ترکی - فارسی گونه بافتی با استفاده از ۲۴ مؤلفه همبستگی درایر (2013 & 2009; 1992) بررسی شد تا مشخص شود این زبان در مقایسه با گروه‌زبان‌های اروپا - آسیا و جهان با چه رده زبانی مطابقت دارد. همچنین، کارایی نظریه‌های هسته - وابسته، سوی انشعاب و اصل توازن فرامقوله‌ای در تبیین رفتار رده‌شناختی این گونه زبانی مطالعه شد. یافته‌ها نشان داد که زبان آمیخته ترکی - فارسی درمقایسه با زبان‌های اروپا - آسیا دارای شانزده مؤلفه از مؤلفه‌های زبان‌های فعل‌پایانی قوی (فعل پس از مفعول) و پانزده مؤلفه از مؤلفه‌های فعل‌میانی قوی (فعل پیش از مفعول) است. همچنین، این زبان درمقایسه با زبان‌های جهان برخوردار از پانزده مؤلفه از مؤلفه‌های گروه‌زبان‌های فعل‌پایانی قوی و چهارده مؤلفه از مؤلفه‌های گروه‌زبان‌های فعل‌میانی قوی است. این یافته‌ها تأییدی است بر اینکه این گونه زبانی در مقایسه با زبان‌های اروپا - آسیا و جهان، با گروه‌زبان‌های فعل‌پایانی قوی مطابقت دارد. دارا بودن مؤلفه‌های زبان‌های فعل‌میانی قوی در مقایسه با زبان‌های اروپا - آسیا و جهان نیز مؤید آن است که این گونه زبانی در حال حرکت به سوی زبان‌های فعل‌میانی قوی است و به‌لحاظ رده‌شناسی زبانی، یکدست هسته‌پایانی و یا هسته‌میانی نیست، بلکه زبانی آمیخته است و این آمیختگی به‌سبب محیط اجتماعی است که دوزبانگی گسترده در آن رایج است. افزون‌براین، نمونه‌های این گونه زبانی نشان داد که نظریه‌های هسته - وابسته، سوی انشعاب و اصل توازن فرامقوله‌ای تبیین‌کننده رفتار رده‌شناختی زبان آمیخته ترکی - فارسی نیست.

واژه‌های کلیدی: زبان آمیخته، ترتیب واژه، همبستگی، گروه‌زبان، سوی انشعاب.

۱. مقدمه

در زبان‌های مختلف دنیا مطالعات زیادی در زمینه رده‌شناسی ترتیب واژه صورت گرفته است. در ایران نیز تحقیقات رده‌شناختی قابل توجه و خوبی در زبان فارسی و زبان‌های دیگر ایرانی انجام شده است، اما به گونه‌های زبانی نظیر ترکی - فارسی که از گونه‌های زبانی نادر در مقایسه با زبان‌های تک‌زبانه هستند کم‌تر پرداخته شده است. در این راستا، هدف پژوهش حاضر بررسی ترتیب واژه در ساخت‌های نحوی بند و گروه در زبان آمیخته ترکی - فارسی گونه بافتی است تا با توجه به مؤلفه‌های همبستگی در این زبان و مقایسه آن‌ها با مؤلفه‌های بیست و چهارگانه درایر^۱ (2013 & 2009; 1992) مشخص شود که این گونه زبانی در مقایسه با زبان‌های اروپا - آسیا و جهان به چه رده زبانی تعلق دارد. همچنین، در این نوشتار نظریه هسته - وابسته ونه‌مان^۲ (a & b, 1974)، نظریه سوی انشعاب درایر (1992) و اصل توازن فرامقوله‌ای^۳ هاکنیز^۴ (1983) با توجه به نمونه‌ها و همبستگی‌های بیست و چهارگانه این زبان آمیخته بررسی و به محک آزمون گذاشته می‌شوند تا روشن شود که آیا این رویکردها توانایی تبیین رفتار رده‌شناختی این گونه زبانی را دارند.

داده‌های تحقیق توصیفی - تحلیلی حاضر توسط نویسنده به‌عنوان گویشور بومی و نیز گویشوران بومی دیگر از طریق مطابقت ساخت‌ها در این زبان با مؤلفه‌های بیست و چهارگانه درایر (2013, 2009, 1992) جمع‌آوری شده است. پس از جمع‌آوری داده‌ها، جمله‌ها و عبارات آوانویسی شد و نمونه‌ها به تکواژهای سازنده آن‌ها تقطیع و معادل فارسی تکواژها، عبارات و جمله‌ها به فارسی نوشته شد. سپس، داده‌های حاصل از ۲۴ جفت همبستگی موردنظر با توجه به جفت مؤلفه‌های همبستگی درایر (ibid) در دو ستون آورده شد. یک ستون مربوط به گروه‌زبان‌های منطقه اروپا - آسیا (جدول ۲) که رفتار این گونه زبانی را در مقایسه با منطقه جغرافیایی خود زبان (ایران) و ستون دیگر مربوط به گروه‌زبان‌های جهان (جدول ۳) که همین مقایسه را در سطح زبان‌های جهان نشان می‌دهد. نتایج داده‌های حاصل از جفت مؤلفه‌های همبستگی این زبان با مؤلفه‌های درایر نشان داد که این گونه زبانی در مقایسه با زبان‌های اروپا - آسیا و جهان به رده فعل پایانی قوی تعلق دارد و نیز در حال حرکت به سوی رده فعل میانی قوی است.

۲. مطالعات پیشین

گرینبرگ^۱ (1963) آغازگر پژوهش در رده‌شناسی ترتیب واژه است. وی با استفاده از ۳۰ زبان ۴۵ همگانی را ارائه کرد. سپس له‌مان^۲ (1978 a) برپایه یافته‌های گرینبرگ (1963)، اصل بنیادی جایگاه^۳ را مطرح کرد. جوهره این اصل عبارت است از اینکه ساخت‌های نحوی اصلی از فعل و مفعول تشکیل شده‌اند و فاعل از عناصر اصلی نیست. به عبارت دیگر، وی رده‌شناسی سه مؤلفه‌ای گرینبرگ را به دو مؤلفه تقلیل داد. بنابراین، با توجه به مفعول - فعل یا فعل - مفعول بودن رده زبان می‌توان پیش‌بینی کرد که صفت، مضاف‌الیه و عبارات موصولی در سمت چپ اسم در زبان‌های مفعول - فعل و در سمت راست اسم در زبان‌های فعل - مفعول واقع می‌شوند.

ونه‌مان (1974 a & b) نیز به بی‌اهمیت بودن فاعل در رده‌شناسی ترتیب واژه اشاره کرد، اما برخلاف له‌مان، همگانی‌های ترتیب واژه گرینبرگ را براساس قیاس مقوله‌ای^۴ تبیین کرد. وی با ارائه اصل ترتیب طبیعی^۵ تصریح کرد که وابسته‌ها^۶ و هسته‌ها^۷ در یک سو مرتب می‌شوند؛ به این مفهوم که وابسته قبل از هسته یا هسته قبل از وابسته واقع است. در زبان‌های مفعول - فعل، وابسته قبل از هسته و در زبان‌های فعل - مفعول، هسته قبل از وابسته قرار می‌گیرد. برخی از هسته‌ها و وابسته‌های مطرح‌شده توسط وی نظیر فعل^۸ و مفعول^۹، فعل و عبارت قیدی^{۱۰}، فعل کمکی^{۱۱} و فعل اصلی^{۱۲}، موصوف^{۱۳} و صفت^{۱۴}، اسم و بند موصولی^{۱۵}، مضاف^{۱۶} و مضاف‌الیه^{۱۷}، اسم و عدد^{۱۸}، اسم و صفت اشاره^{۱۹}، مقایسه‌نامه^{۲۰} و صفت، صفت تفصیلی^{۲۱} و مبنای مقایسه^{۲۲} و حرف اضافه^{۲۳} و گروه اسمی^{۲۴} در جدول ۱ ارائه شده است.

جدول ۱: عناصر هسته و وابسته ارائه‌شده توسط ونه‌مان برگرفته از سانگ (2018, p. 234)

Table 1: Vennemann's heads and dependents taken from Song (2018, p. 234)

وابسته	هسته
مفعول	فعل
عبارت قیدی	فعل
فعل اصلی	فعل کمکی

وابسته	هسته
صفت	موصوف
بند موصولی	اسم
مضاف‌الیه	مضاف
عدد	اسم
صفت اشاره	اسم
صفت	مقایسه‌نما
مبنای مقایسه	صفت تفصیلی
گروه اسمی	حرف اضافه

در مؤلفه‌های هسته - وابسته فوق، جایگاه فعل در مقایسه با مفعول با اهمیت تلقی می‌شد و همه قواعد ترتیب واژه به این جایگاه بستگی داشت و ارتباط دیگر واژه‌های نقشی/ دستوری از طریق ترتیب فعل و مفعول قابل پیش‌بینی بود. با توجه به اصل ترتیب طبیعی، ونه‌مان (1974 a & b) زبان‌های مفعول - فعل و فعل - مفعول را مطرح کرد و این آغاز رده‌شناسی مفعول فعل - فعل مفعول شد. مشکل نظریه ونه‌مان در مورد ترتیب واژه، اعتبار تجربی آن است و بیش از نصف زبان‌های جهان از پیش‌بینی‌های اصل ترتیب طبیعی تخطی می‌کنند. به عبارت دیگر، تلاش برای تقلیل همگانی‌های ترتیب واژه به یک اصل، با مشکلات تجربی روبه‌رو شد و ناتوانی در تبیین نمونه‌های متناقض سبب شد تا اصل ترتیب طبیعی ونه‌مان (ibid) مورد قبول برخی از زبان‌شناسان (Hawkins, 1983; Dryer, 1992) واقع نشود. هاکینز (1983) که اولین اثر مهم در رده‌شناسی ترتیب واژه را به او نسبت می‌دهند تلاش داشت تا بین تعمیم‌های چندگانه گرینبرگ (با کفایت تجربی) و تعمیم‌های ساده له‌مان (1978 a, b) و ونه‌مان (1974 a & b) (بدون کفایت تجربی) با استفاده از ۳۳۶ نمونه زبانی توازن ایجاد کند. هاکینز (1983, p. 116) با رده‌شناسی ترتیب واژه فعل‌بنیاد گرینبرگ، بر نظریه‌های له‌مان و ونه‌مان صحنه گذاشت. وی حرف اضافه را در رده‌شناسی ترتیب واژه مبنای قرار داد و ضمن با اهمیت تلقی کردن بسامد و کمی بودن هم‌بستگی‌های ترتیب واژه، اصل توازن فرامقوله‌ای را ارائه داد. این اصل به تمایز بین هسته و وابسته متکی است و براساس آن جایگاه هسته نسبت به وابسته با توجه به جفت‌های فعل نسبت به حرف اضافه، اسم

نسبت به حرف اضافه و فعل نسبت به اسم تعیین می‌شود. این اصل برخلاف اصل ترتیب طبیعی که به یکسوشدگی هسته‌ها یا وابسته‌ها متکی است بر توازن ترتیب مقوله‌های گروهی بدون توجه به جایگاه وابسته‌ها در مقایسه با هسته‌ها تأکید دارد (Song, 2018, p. 237). برخلاف هاکنیز (1983) که در جست‌وجوی کشف همگانی‌های بدون استثناء زبانی است، درایر (1992) همگانی‌های آماری و گروه‌زبان‌ها^{۳۱} را در مقایسه با زبان‌های منفرد با اهمیت تلقی می‌کند. همگانی‌های بدون استثناء مطلقاًند و حتی یک نمونه متناقض را بر نمی‌تابند، حال آنکه در گروه‌زبان‌ها، بحثی از استثناء بودن همگانی‌ها نیست و هر گروه‌زبان متشکل از زبان‌های خویشاوند است.

دبیرمقدم (۱۳۹۲) در مطالعه رده‌شناسی زبان‌های ایرانی براساس مؤلفه‌های همبستگی درایر (1992) رده‌شناسی ترتیب واژه‌ها در زبان‌های فارسی، بلوچی، دوانی، لارستانی، تالشی/طالشی، وفسی، کردی، اورامی، لکی، دلواری، نائینی، شه‌میرزادی و تاتی را بررسی و رده زبانی آن‌ها را مشخص کرده است. وی در توصیف وضعیت رده‌شناختی زبان‌های ایرانی براساس مؤلفه‌های بیست‌وچهارگانه ترتیب واژه‌ها تصریح می‌کند که مؤلفه‌های زبان‌های فوق در تماس با زبان فارسی، بالقوه در معرض تأثیرپذیری از این زبان به‌عنوان زبان زبرین فعل‌میانی قوی هستند.

یافته‌های رضاپور (۱۳۹۳) در زبان سمنانی و رضاپور و عبداللهی (۱۳۹۷) در زبان سنگسری در بررسی ترتیب واژه از منظر رده‌شناسی برپایه مؤلفه‌های بیست‌وچهارگانه درایر (1992) مؤید آن است که این زبان‌ها در مقایسه با زبان‌های اروپا - آسیا و جهان گرایش به رده زبانی فعل پایانی قوی دارند. اخلاقی و مصطفوی (۱۳۹۸) با الگوگیری از دبیرمقدم (۱۳۹۲) رده‌شناسی ترتیب واژه‌ها در دو گونه غربی و شرقی زبان گیلکی را مطالعه کردند. یافته‌های آن‌ها نشان داد که این دو گونه زبانی با وجود الگوی کلی یکسان، در سه مؤلفه نوع حرف اضافه، توالی صفت و مبنای مقایسه و مؤلفه‌های فعل اصلی و فعل کمکی زمان - نمود تفاوت‌های جزئی با یکدیگر داشتند. نتایج یافته‌های صفائی اصل (۱۳۹۴) در مطالعه رده‌شناسی ترتیب واژه‌ها در زبان معیار آذربایجانی در چارچوب مقاله درایر (1992) نیز نشان داد که این زبان در مقایسه با زبان‌های اروپا - آسیا و جهان از رده فعل پایانی قوی برخوردار است.

۳. چارچوب نظری پژوهش

درایر (1992) جامع‌ترین مطالعه تجربی از بعد گستره الگوهای ترتیب واژه، همبستگی‌ها و اندازه نمونه‌های زبانی است. وی مؤلفه‌های بیست و چهارگانه همبستگی را باتوجه به ترتیب فعل - مفعول و براساس پایگاه زبانی متشکل از ۶۲۵ زبان و در قالب گروه‌زبان‌ها مشخص کرده است.^{۳۲} همبستگی عبارت است از اینکه از یک جفت سازه X و Y، اگر X قبل از Y بیشتر در زبان‌های VO در مقایسه با زبان‌های OV واقع شود، پس <X,Y> جفت همبستگی است و X هم‌الگوی فعل و Y هم‌الگوی مفعول است. درواقع، ارائه این مؤلفه‌های همبستگی برگشت به رده‌شناسی ترتیب واژه مفعول فعل - فعل مفعول له‌مان (1973; 1978 b & c) و ونه‌مان (1974 a & b) است که هاکینز (1983) آن را به سبب قابل اتکاتر بودن قابلیت پیش‌بینی‌کنندگی حرف اضافه نپذیرفت. افزون‌براین، از آنجا که رده‌شناسی سه بخشی ترتیب واژه مبتنی بر فعل گرینبرگ (1963) که در آن فعل در سه جایگاه آغازین، پایانی و میانی واقع می‌شود، نقش مهمی در پیش‌بینی مشخصه‌های ترتیب واژه باتوجه به جایگاه فعل نداشت، درایر (1992, pp. 82-87) بر ترتیب فعل و مفعول به‌عنوان مشخصه اصلی ترتیب واژه تأکید کرد تا مؤلفه‌های هم‌الگو با فعل و مفعول را مشخص و تبیین کند. نظریه هسته - وابسته ناکارآمد است، زیرا در این نظریه عنصر هم‌الگوی فعل هسته و عنصر هم‌الگوی مفعول وابسته نیست. افزون‌براین، این رویکرد ترتیب مضاف و مضاف‌الیه و فعل و قید حالت را تبیین می‌کند، اما سازه‌ها و عناصر حرف تعریف و اسم، برخلاف آنچه این نظریه پیش‌بینی می‌کند با ترتیب فعل و مفعول همبستگی ندارند و بسته به رویکردهای متفاوت در جایگاه متفاوت واقع می‌شوند. شواهد ارائه‌شده نیز مؤید آن است که برخلاف آنچه نظریه هسته - وابسته له‌مان (1972; 1978 b & c) و ونه‌مان (1974 a & b) مبنی بر اینکه زبان‌های VO و OV به ترتیب گرایش به داشتن ترتیب صفت - موصوف و موصوف - صفت دارند، ترتیب موصوف و صفت با فعل و مفعول همبستگی ندارند. افزون‌براین، برخلاف آنچه در این نظریه ادعا می‌شود که حروف تعریف وابسته و اسم هسته و نیز ترتیب اسم و حرف تعریف با ترتیب فعل و مفعول همبستگی دارد، این روابط تأیید نمی‌شود و برخلاف پیش‌بینی نظریه آن‌ها، حرف تعریف هم‌الگوی فعل و اسم هم‌الگوی مفعول است (Dryer, 1989). این شواهد درایر را بر آن داشت تا نظریه سوی انشعاب^{۳۳} را ارائه دهد. برپایه این نظریه، عناصر هم‌الگوی فعل^{۳۴}، مقوله‌های غیرانشعابی/واژگانی و عناصر

هم‌الگوی مفعول، گروهی یا انشعابی هستند. به عبارت دیگر، عناصر X و Y در جفت مؤلفه <X,Y>، بیشتر در زبان‌های VO در مقایسه با زبان‌های OV می‌آیند اگر و تنها اگر X مقوله غیرگروهی و Y مقوله گروهی باشد. در واقع، نظریه سوی انشعاب پیش‌بینی می‌کند که زبان‌ها گرایش دارند تا راست‌انشعابی (مقوله گروهی بعد از مقوله غیرگروهی واقع است) یا چپ‌انشعابی (مقوله گروهی قبل از مقوله غیرگروهی واقع است) باشند و تمایز بین زبان‌های VO و OV به سوی انشعاب مخالف تقلیل می‌یابد. در این نظریه، تبیین هم‌بستگی‌هایی مانند حروف تعریف و اسم که برای نظریه هسته - وابسته مشکل بود به خوبی صورت می‌گیرد. برای نمونه، زبان‌های VO گرایش به حرف تعریف - اسم دارند حال آنکه زبان‌های OV گرایش به اسم - حرف تعریف دارند. حرف تعریف هم‌الگوی فعل و اسم هم‌الگوی مفعول است. به عبارت دیگر، در زبان‌های OV اسم قبل از حرف تعریف واقع می‌شود، زیرا سوی انشعاب انتخابی آن است که مقوله‌های گروهی قبل از مقوله‌های غیرگروهی جای گیرند، حال آنکه در زبان‌های VO اسم بعد از حرف تعریف واقع می‌شود، زیرا سوی انشعاب انتخابی آن است که مقوله‌های گروهی بعد از غیرگروهی واقع شوند.

۴. زبان آمیخته ترکی - فارسی

زبان آمیخته ترکی - فارسی در شهرستان بافت که در ۱۵۶ کیلومتری جنوب غربی کرمان قرار گرفته است صحبت می‌شود. در این گونه زبانی گویشوران برخلاف زبان پیجین^{۳۵} که گویشور بومی یک زبان هستند، گویشور بومی دو گونه زبانی ترکی و فارسی هستند و هر دو گونه ترکی و فارسی را برخلاف زبان پیجین به روانی تکلم می‌کنند. همچنین، در این گونه زبانی آمیخته، ساختارهای دستوری متعلق به یکی از گونه‌ها و عناصر واژگانی متعلق به یک یا هر دو زبان هستند. افزون‌براین، در این گونه زبانی پیچیدگی‌های تصریفی زبان مادری یعنی ترکی و فارسی حفظ شده است. گونه زبانی ترکی - فارسی به لحاظ نیای ترکی، عضوی از شاخه اُیغور/ اُیغوز^{۳۶} از زبان‌های ترکی است. زبان‌های اُیغوری شاخه‌ای از خانواده زبان‌های ترکی هستند. گروه زبان اُیغوری به سه دسته غربی، شرقی و جنوبی تقسیم می‌شود. گروه غربی شامل زبان‌های ترکی، آذربایجانی، گاگانوز^{۳۷}، آناتولی قدیمی و پچنگ^{۳۸} است. شاخه شرقی مشتمل بر ترکمن و ترکی خراسانی و شاخه جنوبی زبان قشقایی را

دربرمی‌گیرد (Csató et al., 2016). نیای این گونهٔ زبانی را به گویش‌های ترکی نسبت می‌دهند که در دوره‌های متفاوت تاریخی به ایران راه یافته‌اند. با ورود اُیغورها/ اُیغوزها در قرن یازدهم، کرمان طوایف ترک متعددی را به‌خود دیده است (Gustafson, 2017). افشارها یکی از ۲۴ طایفهٔ ترک اُیغور بودند که از قرن پنجم در بیشتر مناطق ایران در قالب گروه‌های متعدد سکنی گزیدند که حداقل ردّ سه گروه از آن‌ها در کرمان در قرن دهم/ شانزدهم دیده می‌شود. مهاجرت افشارها به مناطق غربی کرمان در قرن شانزدهم و گفت‌وگوی آن‌ها به زبان ترکی در میانهٔ قرن نوزدهم گزارش شده است. در این گونهٔ زبانی، گویشوران بسیاری از واژگان زبان فارسی را در ارتباطات روزمره استفاده می‌کنند. همچنین، به‌لحاظ واجی بسیار شبیه به زبان فارسی است و این همگرایی سبب شده است که هیچ‌گونه تفاوت واجی یا آوایی بین دو گونهٔ زبانی ترکی و فارسی قابل‌مشاهده نباشد.

۵. رده‌شناسی ترتیب واژه‌ها

این بخش شامل دو زیربخش است: در زیربخش اول، مؤلفه‌های بیست و چهارگانهٔ رده‌شناختی ترتیب واژه‌ها در زبان ترکی - فارسی مطالعه می‌شوند. در زیربخش دوم، وضعیت رده‌شناختی این زبان با توجه به این مؤلفه‌ها توصیف و با گروه‌زبان‌های اروپا - آسیا و جهان مقایسه و تحلیل می‌شود.

۱-۵. مؤلفه‌های رده‌شناختی ترتیب واژه‌ها

مؤلفهٔ ۱: نوع حرف اضافه (پیش‌اضافه یا پس‌اضافه؟)

در این زبان پس‌اضافه *e* - نشانهٔ مفعول صریح و مفعول غیرصریح است. پس‌اضافه‌های -enan (با) (نمونه ۳)، -an (از) (نمونهٔ ۴) (در این نمونه پس‌اضافهٔ *e* - با توجه به بافت به صورت *o* - نیز ظاهر می‌شود) و *essene* - (روی) نشانهٔ مفعول غیرصریح هستند. نمونه‌ها نشان می‌دهند که این گونهٔ زبانی پس‌اضافه‌ای است.

1) man seyer-e gaterdem

۱ش م- تکواژ گذشته-آوردن مفعول صریح-گاو من

من گاو را آوردم

2) man seyer-e ?ot verdem

۱ش-م-تکواژ گذشته-دادن (مفعول صریح) علف به (مفعول غیرصریح)-گاو من

من به گاو علف دادم

3) man dar-e kelit-enan ?oyftom

۱ش-م-تکواژ گذشته-بازکردن با (مفعول غیرصریح)-کلید را-در (مفعول صریح) من

من در را با کلید باز کردم

4) ?o ketob-o ?av-d-an gater-d-e

۳ش-م-کواژ گذشته-آوردن از-واج میانجی-خانه (مفعول غیرصریح) را-کتاب (مفعول

صریح) او

او کتاب را از خانه آورد

5) ?o bez-e dokn-d-e ?if gerir

∅-تکواژ میانجی-کردن (اخباری) کار در (مفعول غیرصریح)-فروشگاه برای (مفعول

غیرصریح) ما او

او در فروشگاه برای ما کار می‌کند

6) ?o torpnylar-i essene ?ott-o

۳ش-م-خوابید روی (مفعول غیرصریح) نشانه اضافه-نشانه جمع-خاک او

او روی خاک خوابید

مؤلفه ۲: توالی هسته اسمی و بند موصولی (هسته اسمی پیش از بند موصولی می‌آید یا پس از آن؟)

بند موصولی پس از هسته اسمی واقع است. قلاب‌ها آغاز و پایان بند را نشان می‌دهند.

7) ?o cife ce [san-i-nan sobat ?edirde] mo?allem-de

است-معلم کرد (نمود ناقص) صحبت با (پس‌اضافه)-تکواژ میانجی-تو که معرفه-مرد آن

آن مردی که با تو صحبت می‌کرد معلم است

8) ?onnar tonir-lar ?o cife ce [galde]

آمد که معرفه-مرد آن ۳ش-م (نمود ناقص) شناس (اخباری) آن‌ها

آن‌ها آن مردی که آمد را می‌شناسند

مؤلفه ۳: توالی مضاف و مضاف‌الیه (مضاف پیش از مضاف‌الیه می‌آید یا پس از آن؟) در این گونه زبانی مضاف‌الیه پیش از مضاف واقع است. در نمونه ۱۱ دو مورد رخداد ساخت مضاف‌الیه - مضاف صورت‌بندی شده است. در مورد اول مضاف‌الیه ضمیر ملکی اول شخص مفرد است و در مورد دوم مضاف‌الیه با نشانه وابسته نمای *i-* و مطابقت *-em* مشخص شده است.

- 9) *ʔali-n-i ʔofɔɣ-o* بیچه علی
 هسته‌نما-بیچه نشانه اضافه-تکواژ میانجی-علی
- 10) *ʔɔrɔbd-i ʔɔdoro* چادر زن
 هسته‌نما-چادر نشانه اضافه-زن
- 11) *man-em jelan-em-i band-e* طناب پلاس (چادر) من
 (هسته‌نما) طناب هسته‌نما-ملکی-چادر ملکی (مال من)-من

مؤلفه ۴: توالی صفت و مبنای مقایسه (صفت پیش از مبنای مقایسه می‌آید یا پس از آن؟) در نمونه‌های این زبان هم ترتیب مبنای مقایسه - صفت و هم ترتیب صفت - مبنای مقایسه مشاهده می‌شود. در ترتیب صفت - مبنای مقایسه فعل ربطی *-de* (است) نیز بین دو ساخت فاصله انداخته است.

- 12) *marjam-dan bejeg-tar* از مریم بزرگ‌تر
 تر-بزرگ از-مریم
- 13) *bejeg-tar de marjam-dan* بزرگ‌تر از مریم
 از-مریم است تر-بزرگ

مؤلفه ۵: توالی فعل و گروه حرف‌اضافه‌ای (گروه حرف‌اضافه‌ای پیش از فعل می‌آید یا پس از آن؟) نمونه‌های ۱ تا ۶ و همچنین نمونه زیر نشان می‌دهند که گروه حرف‌اضافه‌ای پیش از فعل واقع است.

- 14) *san cem-e cetab-o Verd-i*

۲ش م-تکواژ گذشته-دادن مفعول صریح-کتاب به- (مفعول غیرصریح)-کی شما
شما به کی کتاب را دادید؟

مؤلفه ۶: توالی فعل و قید حالت (قید حالت پیش از فعل می آید یا پس از آن؟)
قید حالت پیش از فعل واقع می شود.

15) man tez gal-d-em من زود آمدم
۱ش م-تکواژ گذشته-آمدن زود من

16) ?o jɒɣʃfo jɒz-ir-Ø او خوب می نویسد.
۳ش م (تکواژ صفر)-نمود ناقص-نویس (اخباری) خوب او

مؤلفه ۷: توالی فعل اسنادی^{۳۹} و گزاره/ مسند^{۴۰} (گزاره/ مسند پیش از فعل اسنادی می آید
یا پس از آن؟)
گزاره/ مسند همواره پیش از فعل اسنادی قرار دارد.

17) ?o ciʃe mo?allem-de آن مرد معلم است.
است-معلم مرد آن

18) ?onnar merebɒn-de-llar آن‌ها مهربان هستند.
نشانه جمع-است-مهربان آن‌ها

مؤلفه ۸: توالی فعل 'خواستن' و فعل بند پیرو^{۴۱} (فعل 'خواستن' پس از فعل بند پیرو
می آید یا پیش از آن؟)
فعل خواستن پیش از فعل بند پیرو جای دارد.

19) ?o ?estir-Ø dars ?oxi-j-e
۳ش م-واج میانجی-خواندن (التزامی) درس ۳ش م-خواه (اخباری) او
او می خواهد درس بخواند.

20) man ?estir-am bo cetɒb-o ?oxi-j-am
۱ش م-واج میانجی-خواندن (التزامی) مفعول صریح-کتاب این ۱ش م-خواه (اخباری) من
من می خواهم این کتاب را بخوانم.

مؤلفه ۹: توالی موصوف و صفت (صفت پیش از موصوف می‌آید یا پس از آن؟)
 صفت همواره قبل از موصوف ظاهر می‌شود. در نمونه ۲۲ صفت مرکب که سازه‌های
 تشکیل‌دهنده آن اسم و صفت هستند قبل از اسم 'مرد' قرار گرفته است. به عبارت دیگر، در
 صفت مرکب فوق، صفت بعد از موصوف قرار می‌گیرد.

21) kumudze ʔoɣlɒn	پسر کوچک
پسر کوچک	
22) boj-ʔuzun ciʃe	مرد بلندقد
مرد بلند-قد	

مؤلفه ۱۰: توالی صفت اشاره و اسم (صفت اشاره پیش از اسم می‌آید یا پس از آن؟)
 صفت اشاره همواره پیش از اسم می‌آید.

23) bo Gez	این دختر
دختر این	
24) ʔo cejnag-lar	آن پیراهن‌ها
تکواژ جمع-پیراهن آن	

مؤلفه ۱۱: توالی قید مقدار^{۴۲} و صفت (قید مقدار پیش از صفت می‌آید یا پس از آن؟)
 قید مقدار پیش از صفت واقع است.

25) ʃoɣ ʔɒdʒdʒo	خیلی تلخ
تلخ خیلی	

مؤلفه ۱۲: توالی فعل اصلی و فعل کمکی زمان - نمود^{۴۳} (فعل کمکی پس از فعل اصلی
 می‌آید یا پیش از آن؟)

در این گونه زبانی برای بیان زمان آینده از فعل کمکی استفاده نمی‌شود، بلکه زمان آینده
 به صورت زمان حال بیان می‌شود. فعل کمکی که بیانگر زمان و نمود است در زمان حال
 استمراری و گذشته استمراری قبل از فعل اصلی جای می‌گیرد.

- 26) man vɒr-om jɒz-ir-am من دارم می نویسم
 ۱ش م- می (نمود ناقص)-نویس (اخباری) ۱ش م-دار (اخباری) من
- 27) man vɒr-id-em nesijat ʔedir-d-em من داشتم نصیحت
 ۱ش م-تکواژ گذشته- کردن نصیحت ۱ش م-تکواژ گذشته-دار (حال) من می کردم

مؤلفه ۱۳: توالی ادات استفهام^{۳۳} و جمله (ادات استفهام پیش از جمله (در آغاز) می آید یا پس از آن (در پایان)؟)

meje یا mege برای پرسش‌های آری - نه در آغاز جمله ظاهر می‌شود (نمونه ۲۸). علاوه بر این، از آهنگ خیزان^{۳۴} نیز به تنهایی برای این‌گونه جمله‌های پرسشی استفاده می‌شود (نمونه ۲۹).

- 28) mege ʔufɒχ-lar-e gaterir-aj آیا بچه‌ها را می آورید؟
 ۲ش م-آوردن (اخباری) مفعول صریح-تکواژ جمع-بچه آیا
- 29) ʔufɒχ-lar-e gaterir-aj بچه‌ها را می آورید؟
 ۲ش م-آوردن (اخباری) مفعول صریح-تکواژ جمع-بچه آیا
- مؤلفه ۱۴: توالی متمم‌نمای بند قیدی^{۳۵} / حرف ربط بند قیدی^{۳۶} و بند (حرف ربط بند قیدی پیش از بند می آید یا پس از آن؟) متمم‌نمای بند قیدی همواره قبل از بند واقع است.

- 30) vaGti ʔesfɒhɒn-e ʔɒt-iz bez-e ʔabar ver-in
 ۲ش م/ج-ده (التزامی) اطلاع مفعول غیرصریح-ما ۳ش ج-رسیدن (اخباری) مفعول غیرصریح-اصفهان زمانی وقتی به اصفهان رسیدید، به ما اطلاع دهید.

مؤلفه ۱۵: توالی حرف تعریف و اسم (حرف تعریف پیش از اسم می آید یا پس از آن؟) برای بیان نکره از تکواژ bir قبل از اسم استفاده می‌شود. برای بیان مفهوم معرفه، صفت

اشاره ۲۵ (آن) و bo (این) قبل از اسم و یا واژه‌بست ۵- یا e- پس از اسم جای می‌گیرد. در ساخت موصوف و صفت نیز حرف تعریف نکره قبل از اسم ظاهر می‌شود، البته صفت بین حرف تعریف نکره و موصوف واقع می‌شود. نمونه‌ها نشان می‌دهند که حروف تعریف هم پیش از اسم و هم پس از اسم واقع می‌شوند.

31) bir ʔuʃɒG	بچه‌ای
بچه یک	
32) bir jɒɣʃo cetɒb	کتاب خوبی
کتاب خوب یک	
33) ʔo ʔuʃɒG	آن بچه
بچه آن	
34) ʔuʃɒG=o	آن بچه
معرفه-بچه	
35) bo ʔuʃɒG-lar	این بچه‌ها
تکواژ جمع-بچه این	
36) ʔuʃɒG-lar=e	این بچه‌ها
معرفه-تکواژ جمع-بچه	

مؤلفه ۱۶: توالی فعل و فاعل (فاعل پیش از فعل می‌آید یا پس از آن؟)

نمونه‌های ۱ تا ۶ و همچنین ۱۴ تا ۱۶ نشان می‌دهند که در این گونه زبانی فاعل پیش از فعل واقع است.

مؤلفه ۱۷: توالی عدد و اسم (عدد پیش از اسم می‌آید یا پس از اسم؟)
 عدد پیش از اسم واقع است.

37) derd cetɒb	چهار کتاب
کتاب چهار	

مؤلفه ۱۸: توالی وند زمان - نمود و ستاک فعل (وند زمان - نمود پسوند ستاک فعل است یا پیشوند آن؟)
وند زمان - نمود پس از ستاک فعل واقع است.

- 38) je-d-em خوردم
۱ش م-تکواژ گذشته (نمود کامل)-خور (اخباری)
- 39) je-jir-am می خورم
۱ش م-نمود ناقص-خور (اخباری)
- 40) je-jeb-am خورده ام
۱ش م-نقلی ساز (نمود کامل)-خور
- 41) je-meft-em خورده بودم
۱ش م-بعیدساز (نمود کامل)-خور

مؤلفه ۱۹: توالی اسم و تکواژ ملکی (این تکواژ پس از اسم می آید یا پیش از اسم؟)
تکواژ ملکی به صورت پی بست^{۴۸} پس از اسم واقع است.

- 42) cetv̄b=om کتابم
واژه بست ۱ش م-کتاب
- 43) jull̄nf=i دوستت (دوست تو / شما)
واژه بست ۲ش م/ج-دوست
- 44) ?ali-n=i مال علی
واژه بست ۳ش م-واج میانجی-علی

مؤلفه ۲۰: توالی فعل اصلی و فعل (های) کمکی در مفهوم 'توانستن' (فعل 'توانستن' پیش از فعل اصلی می آید یا پس از آن؟)
فعل کمکی در مفهوم 'توانستن' پس از فعل اصلی واقع است.

- 45) ?oxije bil-am می توانم بخوانم
 ۱ش م- توان (اخباری) خواندن
- 46) ?oxije bil-d-em توانستم بخوانم
 ۱ش م- تکواژ گذشته-توان خواندن
- 47) gede bil-mi-r-am نمی‌توانم بروم
 ۱ش م- واج میانجی-تکواژ منفی-توان (اخباری) رو (التزامی)

مؤلفه ۲۱: توالی متمم‌نما^{۴۹} و جمله متمم (نشانه بند متمم/ پیرو یا همان متمم‌نما در آغاز جمله پیرو/متمم می‌آید یا در پایان آن؟)
 متمم‌نما در آغاز جمله متمم/پیرو می‌آید. داخل قلاب بند متمم است.

- 48) man belir-am ce [?o ?ulɒn/?uɣlɒn merebɒn-de] من می‌دانم که آن پسر
 است-مهربان پسر آن که ۱ش م-دان (اخباری) م مهربان است.

مؤلفه ۲۲: حرکت پرسش‌واژه: (پرسش‌واژه در جای اصلی خود می‌ماند یا اینکه الزاماً به ابتدای جمله حرکت می‌کند؟)
 در این گونه زبانی افزون بر اینکه پرسش‌واژه در ابتدا واقع است، در جایگاه غیرآغازین نیز استفاده می‌شود. به عبارت دیگر، پرسش‌واژه الزاماً در آغاز جمله واقع نیست.^{۵۰}

- 49) nije ?o gal-m-ir-∅ چرا او نمی‌آید؟
 ۳ش م-تکواژ حال(نمود ناقص)-تکواژ منفی‌ساز-آی (اخباری) او چرا
- 50) ?o nije galmir-∅ او چرا نمی‌آید؟
 ۳ش م-تکواژ حال(نمود ناقص)-تکواژ منفی‌ساز-آی چرا او
- 51) hɒrde ?onnɒr-o ger-d-i کجا آن‌ها را دیدید؟
 ۲ش م-تکواژ گذشته-بین مفعول صریح-آن‌ها کجا

- 52) ?onnɒro hɒrde gerdi

آن‌ها را کجا دیدید؟

۲ش م-تکواژ گذشته-بین کجا مفعول صریح-آن‌ها

مؤلفه ۲۳: توالی مفعول و فعل (مفعول پیش از فعل می‌آید یا پس از آن؟)

این مؤلفه در درایر (1992) نه به‌عنوان جفت هم‌بستگی و نه در پایگاه داده‌های وی مطرح است، اما وی به دبیرمقدم (۱۳۹۲، ص. ۱۲۷) توصیه کرده است که آن را به‌عنوان یک مؤلفه ملحوظ کند، زیرا آن ترتیب خطی مفعول نسبت به فعل را نشان می‌دهد. در این گونه زبانی مفعول صریح گروهی پیش از فعل واقع است (نمونه ۵۳)، اما مفعول صریح بندی پس از فعل قرار دارد (نمونه ۵۴). از این رو، در جدول‌های ۲ و ۳ ستون‌های مربوط به این مؤلفه هم در زبان‌های فعل‌پایانی قوی و هم در زبان‌های فعل‌میانی قوی با علامت × مشخص شده است. در نمونه‌های ۵۳ و ۵۴ مفعول داخل قلاب قرار دارد.

53) man [cetab-o] marjem-e ver-d-em من کتاب را به مریم
۱ش م- تکواژ گذشته-ده مفعول غیرصریح-مریم [مفعول صریح-
دادم.
کتاب] من

54) man bil-ir-am ce [ʔo ciʃe cetab-o marjem-e ver-d-e]
[۳ش م- تکواژ گذشته-ده مفعول غیرصریح-مریم مفعول صریح- کتاب مرد آن] که
۱ش م- تکواژ حال-دان من
من می‌دانم که آن مرد کتاب را به مریم داد.

مؤلفه ۲۴: توالی وند منفی‌ساز و ستاک فعل (وند منفی‌ساز پیشوند است یا پسوند؟)
وند منفی‌ساز پس از ستاک فعل واقع است.

55- je-d-em خوردم
۱ش م- تکواژ گذشته-خور
56) je-ma-d-em نخوردم
۱ش م- تکواژ گذشته-وند منفی‌ساز-خور

۲-۵. توصیف وضعیت رده‌شناختی براساس جفت مؤلفه‌های همبستگی ترتیب واژه وضعیت رده‌شناختی زبان آمیخته گونه بافتی براساس جفت مؤلفه‌های همبستگی ترتیب واژه در جدول‌های ۲ و ۳ نشان داده شده است. جدول ۲ وضعیت رده‌شناختی این زبان را در مقایسه با زبان‌های اروپا - آسیا و جدول ۳ در مقایسه با زبان‌های جهان روشن می‌سازد. بررسی ۲۴ جفت مؤلفه همبستگی که جمع آماری آن‌ها در جدول‌های فوق ارائه شده است نشان می‌دهد که این گونه زبانی دارای شانزده مؤلفه از مؤلفه‌های زبان‌های فعل‌پایانی قوی (فعل پس از مفعول) و پانزده مؤلفه از مؤلفه‌های زبان‌های فعل‌میانی قوی (فعل پیش از مفعول) است. به عبارت دیگر، در مقایسه با زبان‌های منطقه خود (اروپا - آسیا) زبان فعل‌پایانی قوی است. افزون‌براین، جمع آماری مؤلفه‌های جدول ۳ نشان می‌دهد که این گونه زبانی برخوردار از پانزده مؤلفه از مؤلفه‌های گروه‌زبان‌های فعل‌پایانی قوی و چهارده مؤلفه از مؤلفه‌های گروه‌زبان‌های فعل‌میانی قوی است. این مشخصه استدلالی است بر اینکه گونه زبانی فوق در مقایسه با زبان‌های جهان، با گروه‌زبان‌های فعل‌پایانی قوی مطابقت دارد. همچنین، یافته‌های جدول‌های ۲ و ۳ نشان می‌دهند که زبان آمیخته ترکی - فارسی گونه بافتی به‌لحاظ رده‌شناختی رفتار مطلق فعل‌پایانی قوی ندارد، بلکه از میان چهار رده زبانی فعل‌پایانی قوی، فعل‌پایانی ضعیف، فعل‌میانی ضعیف و فعل‌میانی قوی، به‌سوی گروه‌زبان‌های فعل‌پایانی قوی گرایش دارد و نزدیک‌ترین رده زبانی به آن رده فعل‌میانی قوی است. این یافته حاکی از آن است که در صورت تغییر رده، رده احتمالی آن فعل‌میانی قوی خواهد بود. علاوه‌براین، داشتن مؤلفه‌هایی از سه رده زبانی دیگر (فعل‌پایانی ضعیف، فعل‌میانی ضعیف و فعل‌میانی قوی) مؤید آن است که این گونه زبانی به‌لحاظ رده‌شناختی، زبانی آمیخته است و این آمیختگی و یکدست نبودن به‌سبب محیط اجتماعی است که دوزبانگی گسترده در آن رایج است. به عبارت دیگر، این زبان به‌واسطه تماس با زبان فارسی به‌عنوان زبان فعل‌میانی قوی و زبرین از ویژگی‌ها و مؤلفه‌های رده‌شناختی آن تأثیر پذیرفته است. این تأثیرپذیری به همگرایی بیشتر واژگانی، واجی و به ویژه ساختاری و نزدیک شدن به رده زبانی زبان زبرین (فارسی) منجر شده است.

افزون بر این، مقایسه رده‌شناختی ترتیب واژه در این گونه زبانی با ترکی آذری (صفائی اصل، ۱۳۹۴) نشان می‌دهد که هر دو گونه زبانی برخوردار از مؤلفه‌های فعل‌پایانی و

فعل‌میانی قوی هستند و تغییرات رده‌شناختی در هر دو گونه زبانی در یک راستا و از رده فعل‌پایانی به سوی رده فعل‌میانی در حال رخ دادن است، اما بسامد بالاتر مؤلفه‌های فعل‌میانی قوی در گونه ترکی بافتی نسبت به ترکی آذری در مقایسه با گروه‌زبان‌های اروپا - آسیا و جهان تأییدی است بر اینکه رخداد تغییر رده‌شناختی ترکی بافتی از رده فعل‌پایانی قوی به فعل‌میانی قوی سریع‌تر از گونه آذری است.

جدول ۲: زبان ترکی بافتی در مقایسه با زبان‌های اروپا - آسیا

Table 2: The Turkish language of Baft compared to Europe-Asia genera

رده	مؤلفه	فعل‌پایانی قوی	فعل‌پایانی ضعیف	فعل‌میانی ضعیف	فعل‌میانی قوی
۱		x		x	
۲					x
۳		x			
۴			x		
۵		x		x	
۶		x		x	
۷					x
۸		x			
۹		x			
۱۰		x			
۱۱					x
۱۲					x
۱۳					x
۱۴					x
۱۵					x
۱۶	جمع				
۱۶		x	x	x	x
۱۰					
۱۱					
۱۵					

جدول ۳: زبان ترکی بافتی در مقایسه با زبان‌های جهان

Table 3: The Turkish language of Baft compared to world genera

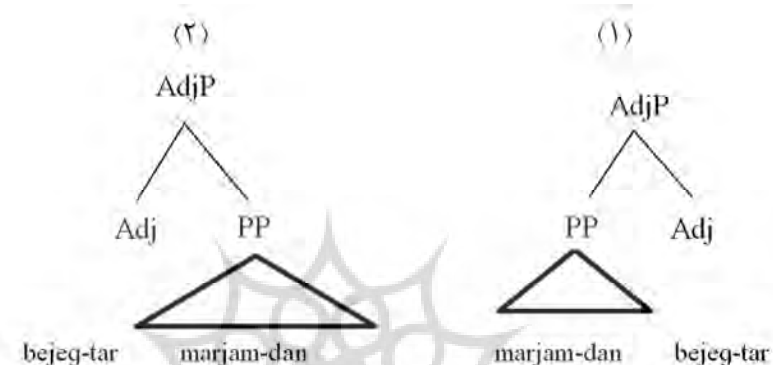
ردیف	مؤلفه																								زده
	۲۴	۲۳	۲۲	۲۱	۲۰	۱۹	۱۸	۱۷	۱۶	۱۵	۱۴	۱۳	۱۲	۱۱	۱۰	۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱	
۱۵		x	x		x			x	x	x				x	x				x	x	x	x	x	x	x
۱۱	x			x		x	x			x	x	x	x			x	x				x				
۱۲	x		x		x		x			x					x		x	x	x	x	x	x		x	
۱۴		x		x		x		x	x	x	x	x	x	x	x		x				x		x		

یافته‌ها نشان داد که این گونهٔ زبانی فعل‌پایانی قوی پس‌اضافه‌ای است، مضاف‌الیه پیش از مضاف و صفت پیش از موصوف واقع است. در نظریهٔ هسته - وابسته، عنصر هم‌الگوی فعل هسته و سازه هم‌الگوی مفعول وابسته است. برپایهٔ این نظریه، زبان‌ها گرایش دارند که هسته‌آغازین یا هسته‌پایانی باشند. در زبان‌های هسته‌آغازین، هسته قبل از وابسته و در زبان‌های هسته‌پایانی، هسته پس از وابسته واقع است. یکی از اهداف مقالهٔ حاضر بررسی این نظریه با توجه به داده‌های زبان ترکی - فارسی گونهٔ بافتی است. بررسی مؤلفه‌های هسته - وابسته نشان داد که رده‌شناسان (Vennemann, 1974 a & b) برپایهٔ این نظریه پیش‌بینی کردند که در مؤلفهٔ هم‌بستگی اسم - بند موصولی، سازهٔ اسم هسته و سازهٔ بند موصولی وابسته است، حال آنکه داده‌های گونهٔ زبانی بافتی مؤید آنچه این نظریه پیش‌بینی می‌کند مبنی بر اینکه عنصر هم‌الگوی فعل هسته و عنصر هم‌الگوی مفعول وابسته است، نیست، زیرا در این گونهٔ زبانی که زبانی مفعول - فعل است بند موصولی هسته و اسم وابسته است.

علاوه‌براین، آنچه این نظریه دربارهٔ جفت مؤلفه‌های فعل اسنادی - مسند، حرف اضافه - فعل، ادات استفهام - جمله و عدد - اسم نیز پیش‌بینی می‌کند، نه تنها با توجه به رفتار رده‌شناختی زبان‌ها قابل تبیین نیست، بلکه برخی از زبان‌ها نظیر گونهٔ زبانی فوق، برخلاف آنچه این نظریه پیش‌بینی می‌کند رفتار می‌کنند. علاوه‌براین، شواهد مؤلفه‌های هم‌بستگی زبان ترکی گونهٔ بافتی آنچه هاکینز (1983) برپایهٔ نظریهٔ هسته - وابسته در قالب اصل توازن فرامقوله‌ای مبنی بر اینکه زبان‌های فعل‌آغازین، پیوسته هسته‌آغازین و زبان‌های فعل پایانی پیوسته هسته‌پایانی هستند را تأیید و تبیین نمی‌کنند، زیرا در این گونهٔ زبانی که فعل پایانی قوی است در مؤلفه‌های صفت - مبنای مقایسه، توالی حرف تعریف - اسم و مفعول - فعل، همیشه مؤلفه‌های مبنای مقایسه، اسم و فعل در جفت مؤلفه‌های مزبور هسته نیستند. برای نمونه، در مؤلفهٔ توالی صفت و مبنای مقایسه در ساخت marjam-dan bejeg-tar (از مریم بزرگ‌تر)، صفت (bejeg-tar) هسته است، حال آنکه در ساخت bejeg-tar marjam-dan (بزرگ‌تر از مریم)، مبنای مقایسه (marjam-dan) هسته است. به عبارت دیگر، نوع ساخت هسته را تعیین می‌کند که این یافته هم‌سو با درایر (1992, p. 89) در مورد نظریهٔ هسته - وابسته یا اصل توازن فرامقوله‌ای مبنی بر ناکارآمدی آن‌ها در تعیین هسته و وابسته و عدم اتفاق نظر رویکردهای متفاوت بر هسته و وابسته بودن سازه‌هاست.

درایر (ibid) با ارائهٔ نظریهٔ سوی انشعاب، زبان‌ها را به دو گونهٔ راست‌انشعابی و چپ‌انشعابی دسته‌بندی کرد. از نظر وی زبان‌های هسته‌آغازین راست‌انشعابی و زبان‌های هسته‌پایانی چپ‌انشعابی هستند. برپایهٔ این نظریه، زبان آمیخته بافتی هسته‌پایانی قوی و چپ‌انشعابی است، زیرا سازهٔ هم‌مقوله با فعل، سازهٔ واژگانی و سازهٔ هم‌مقوله با مفعول سازهٔ گروهی است. به عبارت دیگر، در این زبان مؤلفه‌های هم‌بستهٔ سمت چپ فعل یعنی گروه‌های اسمی، گروه‌های حرف‌اضافه‌ای، گروه‌های متمم‌نما و گروه‌های صفتی مقوله‌های گروهی دارای انشعاب هستند. یکی از مؤلفه‌هایی که درایر (ibid, p. 90) ادعا می‌کند نظریهٔ سوی انشعاب پیش‌بینی درستی در مورد آن ارائه می‌دهد هم‌بستگی صفت و مبنای مقایسه است. برپایهٔ این نظریه، صفت هسته و مبنای مقایسه وابسته است، زیرا صفت هم‌الگوی فعل و مبنای مقایسهٔ هم‌الگوی مفعول است، اما داده‌ها (مؤلفهٔ ۴) نشان داد که در این زبان هر دو سازه (صفت و مبنای مقایسه) می‌توانند هسته واقع شوند. بنابراین، نظریهٔ سوی انشعاب

درایر (ibid) قادر به تبیین این ساخت نیست، زیرا برپایه این نظریه، این زبان زبانی چپ‌انشعابی است، حال آنکه ساخت مزبور هم چپ‌انشعابی (نمودار ۱) و هم راست‌انشعابی (نمودار ۲) است.

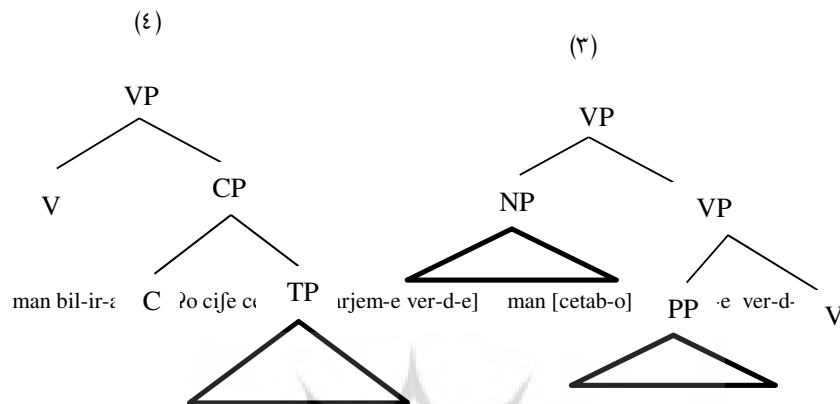

نمودارهای ۱ و ۲: انشعاب‌های چپ و راست مؤلفه همبستگی صفت و مبنای مقایسه

Diagrams 1 & 2: Left and right branches of adjective and standard of comparison pair

افزون‌براین، در مؤلفه همبستگی مفعول - فعل، فعل هسته و مفعول سازه وابسته است. برپایه نظریه سوی انشعاب، گونه زبانی فوق زبانی چپ‌انشعابی است، زیرا رده زبانی آن هسته‌پایانی قوی است و فعل سازه واژگانی/غیرانشعابی و مفعول مؤلفه انشعابی/گروهی است. بنابراین، بر مبنای این نظریه، گروه اسمی مفعولی در سمت چپ فعل واقع است (نمودار ۳)، اما در گونه زبانی مورد وصف توزیع مؤلفه مفعول - فعل به دو صورت زیر رخ می‌دهد (در نمودارهای زیر فقط سوی انشعاب نشان داده شده است).

رتال جامع علوم انسانی

نمودارهای ۳ و ۴: انشعاب‌های چپ و راست مؤلفه همبستگی فعل-مفعول

Diagrams 3 & 4: Left and right branches of verb- object correlation pair

نظریه سوی انشعاب ساخت نمودار ۳ را تبیین و چپ‌انشعابی بودن آن را درست پیش‌بینی می‌کند حال آنکه در این گونه زبانی مؤلفه‌های این همبستگی به صورت نمودار ۴ نیز رخ می‌دهند و در این ساخت برخلاف آنچه این نظریه پیش‌بینی می‌کند مفعول در انشعاب راست واقع است و این نظریه قادر به تبیین آن نیست. این شواهد تأییدی است بر اینکه نظریه سوی انشعاب که درایر (ibid) از آن به عنوان جایگزینی برای نظریه هسته - وابسته و اصل توازن فرامقوله‌ای معرفی می‌کند قادر به پیش‌بینی رخداد درست ترتیب واژه‌های همبستگی مفعول - فعل در زبان‌های هسته‌پایانی و هسته‌میانی نیست. علاوه بر این، نمونه‌های این گونه زبانی نشان داد که نظریه‌های هسته - وابسته و نه‌مان (1974 a & b)، اصل توازن فرامقوله‌ای هاکینز (1983) و نظریه سوی انشعاب درایر (1992) تبیین‌کننده رفتار زبان ترکی بافتی نیست و این یافته هم‌سو با یافته‌های دبیرمقدم (۱۳۹۲) در زبان فارسی است.

۶. نتیجه

در این نوشتار وضعیت رده‌شناختی زبان آمیخته ترکی - فارسی گونه بافتی از طریق همبستگی‌های بیست و چهارگانه درایر (2013 & 2009, 1992) مطالعه شد. جمع آماری این

مؤلفه‌ها در جدول‌های ۲ و ۳ نشان داد که این گونه زبانی هم در مقایسه با زبان‌های اروپا - آسیا و هم در مقایسه با زبان‌های جهان، با زبان‌های فعل‌پایانی قوی مطابقت دارد. همچنین، ارقام جدول‌های فوق نشان می‌دهند که این گونه زبانی به لحاظ رده‌شناختی رفتار مطلق فعل‌پایانی قوی ندارد و در حال حرکت به سوی زبان‌های فعل‌میانی قوی است. علاوه بر این، داشتن مؤلفه‌هایی از سه رده زبانی دیگر (فعل پایانی ضعیف، فعل میانی ضعیف و فعل میانی قوی) مؤید آن است که این گونه زبانی آمیخته و غیریکدست است و این آمیختگی به واسطه محیط اجتماعی دوزبانه و تأثیرپذیری به واسطه تماس با زبان فارسی است به گونه‌ای که این تأثیرپذیری به همگرایی بیشتر ساختاری و نزدیک شدن به رده زبانی زبان زبرین فارسی منجر شده است.

بررسی مؤلفه‌های همبستگی در این گونه زبانی نشان داد که نظریه هسته - وابسته و اصل ترتیب طبیعی ونمان (1974 a & b) مبنی بر یکسوشدگی هسته‌ها و وابسته‌ها رفتار رده‌شناختی این گونه زبانی را تبیین نمی‌کنند. علاوه بر این، شواهد مؤلفه‌های همبستگی این زبان مؤید آنچه هاکنیز (1983) بر پایه نظریه هسته - وابسته و در قالب اصل توازن فرامقوله‌ای مبنی بر اینکه زبان‌های فعل‌آغازین، پیوسته هسته‌آغازین و زبان‌های فعل‌پایانی پیوسته هسته‌پایانی هستند نیست. همچنین، داده‌های این زبان نشان داد که نظریه سوی انشعاب درایر (1992) مبنی بر راست‌انشعابی یا چپ‌انشعابی بودن زبان‌ها نظریه‌ای ناکارآمد است و قادر به تبیین رفتار رده‌شناختی ترتیب واژه‌های زبان‌ها نیست. یافته‌های تحقیق حاضر در زمینه ترتیب واژه و مؤلفه‌های همبستگی می‌تواند در پایگاه داده‌های زبانی و مطالعات رده‌شناسی زبان استفاده شود. علاوه بر این، مقایسه مشخصه‌های رده‌شناختی این زبان در مقایسه با زبان‌هایی که این گونه زبانی حاصل تماس آنهاست می‌تواند در روشن شدن جهت و سوی تغییرات رده‌شناسی زبان‌ها اهمیت داشته باشد.

۷. پی‌نوشت‌ها

1. Dryer
2. Vennemann
3. cross-category harmony
4. Hawkins

۵. گفتنی است که در مقایسه ۲۴ مؤلفه همبستگی زبان ترکی - فارسی با ۲۴ مؤلفه همبستگی درایر، از ۲۲ مؤلفه همبستگی ارائه شده در درایر ۱۹۹۲، یک مؤلفه (مؤلفه ۲۱، توالی متمم‌نما و جمله متمم) در درایر ۲۰۰۹ و یک مؤلفه (مؤلفه ۳۴، توالی مفعول فعل) در درایر ۲۰۱۳ استفاده شده است.

6. Greenberg
7. Lehman
8. Fundamental Principle of Placement
9. categorical analogy
10. natural serialization
11. operators/dependents
12. operands/heads
13. verb
14. object
15. adverbial
16. auxiliary
17. main verb
18. noun
19. adjective
20. relative clause
21. noun
22. genitive
23. numeral
24. determiner
25. comparison marker
26. comparative adjective
27. standard of comparison
28. adposition
29. noun phrase
30. Song
31. genera

۳۲. در فایل‌هایی که درایر در ۲۲ مارس ۲۰۲۰ از طریق ایمیل در اختیار نویسنده گذاشت، پایگاه زبانی کنونی وی بیش از ۱۵۰۰ نمونه است. وی تصریح کرده است که افزوده شدن نمونه‌های زبانی بر نتایج یافته‌های اولیه وی در رده‌شناسی زبان‌ها تغییری نداشته است.

33. Branching Direction Theory
34. verb patterner
35. pidgin
36. *Oğur/Oğuz*
37. Gagauz
38. Pecheneg
39. copula

40. predicate
41. subordinate verb
42. intensifier
43. tense-aspect auxiliary verb
44. question particle
45. rising intonation
46. adverbial subordinator
47. subordinate conjunction
48. enclitic
49. complementizer

۵۰. در بحث پرسش‌های محتوایی رده‌شناسان (Dryer et al., 2005, pp. 378-380)، به چهار الگوی اشاره می‌کنند (الگوهای ۱ و ۲ در زبان‌های دنیا رایج‌اند، اما الگوهای ۳ و ۴ رخداد کم‌تری دارند): الگوی ۱- کلمه پرسشی الزاماً در آغاز جمله واقع است (نظیر زبان انگلیسی). این امکان نیز وجود دارد که در جایی به‌جز آغاز مانند سؤالات پژواکی (echo questions) واقع شود، اما این ترتیب واژه عادی نیست. الگوی ۲- کلمه پرسشی الزاماً در آغاز جمله واقع نیست و به‌طور طبیعی در جای دیگری واقع می‌شود که به پرسش‌واژه در جای اصلی (in situ) شناخته است. الگوی ۳- کلمه پرسشی در آغاز جمله واقع است، اما این رخداد الزامی نیست و در جاهای دیگر نیز واقع می‌شود. این زبان‌ها جزء زبان‌هایی محسوب می‌شوند که کلمه پرسشی به اجبار در آغاز واقع نمی‌شود. الگوی ۴- برخی از واژه‌های پرسشی به اجبار در آغاز و برخی در جایگاه غیرآغازین واقع می‌شوند.

۸. منابع

- اخلاقی، ف.، و مصطفوی، پ. (۱۳۹۸). رده‌شناسی ترتیب واژه‌ها در دو گونه غربی و شرقی زبان گیلکی. *زبان فارسی و گویش‌های ایرانی*، ۴ (۱)، ۸۵-۱۱۰.
- دبیرمقدم، م. (۱۳۹۲). *رده‌شناسی زبان‌های ایرانی*. تهران: سمت.
- رضاپور، ا. (۱۳۹۳). ترتیب واژه در سمبانی از منظر رده‌شناسی زبان. *جستارهای زبانی*، ۶ (۵)، ۱۶۹-۱۹۰.
- رضاپور، ا.، و عبداللهی، ت. (۱۳۹۷). ترتیب واژه در زبان سنگسری از دیدگاه رده‌شناسی زبان. *زبان و زبان‌شناسی*، ۲۷، ۱۱۵-۱۴۵.
- صفائی اصل، ا. (۱۳۹۴). رده‌شناسی ترتیب واژه‌ها در زبان آذربایجانی. *پژوهش‌های زبان‌شناسی تطبیقی*، ۹ (۵)، ۱۶۵-۱۸۶.

References

- Akhlaghi, F. & Mostafavi, P. (2019). Word order typology in western and eastern varieties of Gilaki. *Persian Language and Iranian Dialects*, 4(1), 85-110. [In Persian].
- Csató, É. Á., Johanson, L., Utas, B., & Róna-Tas, A. (2016). Turks and Iranians: A common historical and linguistic heritage. *The Gunnar Jarring Memorial Program at the Swedish Collegium for Advanced Study*.
- Dabir-Moghaddam, M. (2014). *Typology of Iranian Languages*. Tehran: SAMT Publication. [In Persian].
- Dryer, M. S. (1989). Large linguistic areas and language sampling. *Studies in Language. International Journal sponsored by the Foundation. Foundations of Language*, 13(2), 257-292.
- Dryer, M. S. (1992). The Greenbergian word order correlations. *Language*, 81-138.
- Dryer, M. S. (2009). The branching direction theory of word order correlations revisited. In *Universals of Language Today* (pp. 185-207). Springer, Dordrecht.
- Dryer, M. S. (2013). Order of Object and Verb. In: Dryer, M. S. & Haspelmath. (Eds.). *The World Atlas of Language Structures Online*. Leipzig: Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology. (Available online at <http://wals.info/chapter/83>, Accessed on 2020-04-01.)
- Dryer, M. S., Haspelmath, M., Gil, D., & Comrie B. (Eds.) (2005). *The world atlas of language structures*. Oxford: Oxford University Press.
- Greenberg, J. (1963). Some Universals of Grammar with Particular Reference to the Order of Meaningful Elements. In J. Greenberg, ed., *Universals of Language*. 73-113. Cambridge, MA.
- Gustafson, J. M. (2017). KERMÁN viii. HISTORY IN THE AFSHARID AND ZAND PERIOD, *Encyclopædia Iranica*, XVI/3, pp. 286-288, available online at <http://www.iranicaonline.org/articles/kerman-08-afsharid-zand-period> (accessed on

30 December 2017).

- Hawkins, J. A. (1983). *Word order universals*. New York: Academic Press.
- Lehmann, W. P. (1973). A structural principle of language and its implications. *Language*, 47-66.
- Lehmann, W. P. (1978a). *Syntactic typology: Studies in the phenomenology of language*. Austin: University of Texas Press.
- Lehmann, W. P. (1978b). The great underlying ground-plans. *Syntactic typology*, 3-55.
- Lehmann, W. P. (1978c). Conclusion: toward an understanding of the profound unity underlying languages. *Syntactic Typology*, 395-432.
- Rezapoor, E. (2015). Word order in Semnani language based on language typology. *Language Related Research*, 6 (5), 169-190. [In Persian].
- Rezapoor, E. & Abdollahi, T. (2019). Word order in Sangesari language: a language typology perspective. *Language & Linguistics*, 27, 115-145. [In Persian].
- Safaei Asl, E. (2015). Word Order Typology in Azerbaijani. *Iranian Journal of Comparative Linguistic Research*, 5(9), 165-186. [In Persian].
- Song, J. J. (2018). *Linguistic typology*. Oxford University Press.
- Vennemann, T. (1974a). Analogy in Generative Grammar: the Origin of Word Order. In *Proceedings of the Eleventh International Congress of Linguists* (Vol. 2, pp. 79-83). Il Mulino Bologna.
- Vennemann, T. (1974b). Theoretical word order studies: Results and problems. *Papere zur Linguistik* .7.5-25.